

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) DAVETİNDEKİ BAŞARISININ NEDENLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

MEHMET SÜRMELE
TALİM TERBİYE KURULU
ÜYESİ

ÖZET

Hiz. Peygamber'in (sas) ve Müslümanların gece gündüz çalışmalarına rağmen İslâm daveti Mekke'de kitlesel olarak kabul görmeyip tıkanmıştı. Hiz. Peygamber, daveti Mekke dışındaki insanlarla buluşturacak yollar aramaya başladı. Mekke'nin çevresine haber göndermesine rağmen kimse ne Peygamber'i (sas) ne de davetini kabul etmedi. Çünkü onu kabul etmek; "kızıla ve karaya savaş açmak"; ilahlık iddiasındaki kişi ve kurumlarla hesaplaşmak demektir. İslâm davasının tek bir mekânla kayıtlı olmadığını bilen Hiz. Muhammed (sas), Habeşistan'a Müslümanların hicret etmelerine iki defa izin verdi ve Habeşistan'a hicret gerçekleşti. Habeşistan'ın, stratejik olarak uygun bir yer olmaması nedeniyle Resûlullah (sas), yeni hicret yerleri aramayı ihmal etmedi. Bir hac mevsiminde Yesribliler ile karşılaştı. Onların Müslüman olmasından sonraki iki hac mevsiminde birinci ve ikinci Akabe Biatleri gerçekleşti ve yeni hicret yurdunun kapıları açıldı. Allah'ın izni ile Peygamber Efendimiz hicretini gerçekleştirdiğinde Yesrib, Medine oldu. Yesrib'i "Medine" yapan, dinin burada hâkim olmasıydı. Unutulmamalı ki Allah'ın dini olmadan "Medine" inşa etmek mümkün değildir. Medine'nin hicret yurdu olmasıyla beraber siyasal velâyet el değiştirdi ve Müslümanlar mahkûmiyetten kurtuldular. Hiz. Muhammed (sas) Medine'de bir devlet kurdu. Yeni kurumlar oluşturdu. İlmî, iktisadî, siyasî ve hukukî çalışmalara beraber askerî çalışmalar da başlatıldı. Bu kurumlar sonraki dönem Müslümanları için örnek oldu. 610 yılında Mekke'de doğan İslâm güneşi Medine'de karar kıldı. Evrenselliği gereği sonraki dönemlerde tüm dünyaya yayılmaya başladı. Doğuşundan 100 sene geçtiğinde sınırları Avrupa'ya kadar dayandı. İslâm davasının bu kadar kısa sürede yayılmasının ve kabul görmesinin en önemli nedenlerinden belki de birincisi, Resûlullah'ın takip ettiği yöntem ve plânlı çalışmasıdır. Maddeler hâlinde verdiğimiz bu prensipler günümüz davetçilerinin de yollarını açacak anahtar sayılır.

Anahtar Kelimeler: Hiz. Muhammed, Mekki-Medenî Ayetler, Davet Metodu, Risalet, Velayet.

ABSTRACT

Although the Prophet Muhammad (pbuh) and Muslims strived intensely, the call of Islam was not accepted collectively in Mecca. The Prophet started to look for other ways to convey the call to people outside Mecca. Even though he sent messages to all the suburbs of Mecca, neither the Prophet (saw) nor his call was accepted because accepting him meant "declaring war against red and black", reckoning with persons and institutions claiming to have God's authority. The Prophet Muhammad (saw), who knew that the call of Islam was not limited to just a city, allowed Muslims to emigrate to Abyssinia twice, and the migrations happened. Since Abyssinia was not a strategic place, The Prophet made a point of search for new places to emigrate. He met Yathribians in a Hajj season. During two Hajj seasons after they had become Muslims, the first and second Aqaba Allegiances were formed and the doors of new migration lands were opened. When our Prophet emigrated to Yathrib with the will of Allah, the name of the city became Madinah. What made Yathrib Madinah was the rule of religion there. It should not be forgotten that building Madinah is not possible without the religion of Allah. After Madinah had become the land of migration, political authority changed hands and Muslims get rid of condemnation. The Prophet Muhammad established a state in Madinah and formed new institutions. He started not only educational, economic, political and lawful but also military works. These institutions served as a model for the Muslims in the following periods. The sun of Islam which rose in Mecca in 610 reached its top level in Madinah. After that time, it started to spread around the world by its universal nature. Hundred years later than its birth, its borders reached Europe. The first of the most important reason why the call of Islam spread and was accepted in such a short time is believed to be the Prophet's method and his working in a planned way. Those principles which were given in items can be considered as the keys to open the doors for today's inviters.

Keywords: The Prophet Muhammad, Meccan-Madinan Verses, Methods of His Call, Prophecy, Guardianship

Giriş

Allah Teâlâ tarafından Müslümanlara hakiki ve sağlam temelli bir ahlakî sosyo-politik düzen kurma görevi yüklenmiştir. Böyle bir düzenin kurulması için çalışma fikhını Yüce Allah'ın emretmesiyle bizzat Hz. Peygamber belirlemiştir. Onun gayreti ve çabası; tevhidî, ilkeli, beyatlı, gündemli, fıkıhlı, ahlaklı, çözümlü, planlı, kadrolu, hâkimiyet odaklı, yakın ve uzak hedefleri belli, yerel ve evrensel bir harekettir. Fıkıhlı olan bu hareketin özünde ve uygulamasında ahlak, rikkat, nezaket, sabır, insanilik, merhamet ve adalet vardır.

Peygamber Efendimiz, bizzat Kur'ân'da kendisine bu konuda indirilen ayetlerden ve diğer peygamberlerin mücahedelerinden mülhem ortaya bir çalışma ve mücadele biçimi ve fıkıh koymuştur. Bu nebevî çalışma şeklinden bir İslâmî hareket modeli üretmek mümkündür. Ayrıca bilinmeli ki Peygamberin cihadından/mücadele metodundan referans almayan hiçbir çalışma şekli de meşru değildir. Dinimizdeki ölçü; hedefin de vasıtaların da meşru olmasıdır. Peygamberimiz, meşru vasıtalarla meşru hedefi gerçekleştirmiştir. Bu anlamda Hz. Peygamber (sas), Mekke'den sonra bir Medine kurarak dini hâkimiyet noktasına taşımıştır. Velâyeti müşriklerin ellerinden alarak Müslümanlara teslim etmiş ve hukukun kaynağının vahiy olduğunu göstererek siyasete kimlik kazandırmıştır. Onun başarısında örnek alınıp uygulamaya geçirilmesi gereken belirleyiciler vardır.

1. Hz. Peygamber'in (sas) Davetindeki Başarısının Nedenleri

Her türlü toplumsal hareketin, bulunduğu çevrede karşılık bulması ve hedeflerine ulaşma-

sında, kısacası başarılı olmasının altında yatan bazı temel etkenler olması son derece doğaldır. Kuşkusuz Hz. Peygamber'in başarısının ilahi yardım olarak değerlendirilen hususları istisna kabul edersek bunların dışında tespiti mümkün, anlaşılır ve sonrasında uygulama imkânı olan bazı ilke ve yöntemleri şu başlıklar altında değerlendirmemiz mümkündür:

1.1. Samimiyet

Hz. Peygamber, sadece Allah'ın rızasını gerçekleştirmek için koşmuş ve çalışmalarında dünyevi hiçbir menfaat gözetmemiştir. Ayette buyurulduğu gibi kendisini helak edercesine yoğun bir çalışmaya girmiştir: “لَعَلَّكَ بَاجِعٌ تُفْسَدُ” “*İnsanların bir kısmı, ulaştırdığın mesaja inanmıyorlar diye (üzüntüden ve yoğun gayretinden) neredeyse kendini helâk edeceksin!*”^[1] Peygamber (sas) hayatın vahiyle anlamlandırılmasını ulûhiyetin tecellisi olarak bildiği için anını bile değerlendirdiği yoğun bir çalışma yapmıştır. O, bu çalışmalarını bir ibadet bilerek icra etmiş ve mücadelesinde sadece Allah Teâlâ'nın rızasını gözetmiştir. Çalışmalarını ücrete dönüştürmemesi ve dünyalık hiçbir maddi mirasının olmaması bu ifadelerin bir kanıtıdır.

Hz. Peygamber (sas), risalet görevini nasıl samimiyetle yürüttü ise bu görevi ifa etmede kendisiyle ortak hareket edecek yol arkadaşlarını da aynı samimiyetteki insanlardan seçmiştir. Bu din bugünlere Hz. Peygamber'in sahâbesinin omuzlarında gelmiştir. Peygamber Efendimiz onlara dünyalık vadetmemiştir. Davet ve tebliğe karşılık ücret de dağıtmamıştır. İslâm'ın devletleşme sürecinde kimse de ondan eskiden yaptıklarına karşılık para ve makam talebinde bulunmamıştır. Bütün bu olumlu davranışlar, ilk Müslüman halkanın dindeki samimiyetlerinin göstergeleridir. Samimi davranmanın özünde amelleri Allah Teâlâ'dan başkasına arz etmek vardır ki bu durum peygamberler için muhaldir.

1.2. Dünya Algısı

Hz. Peygamber dünyayı “bir gölgelik” veya “meta” gibi algılamış ve dünyada “garip tarzı bir hayat” yaşamayı tercih etmiştir. Onun, demir atmış gibi bir hayat yerine seferi/yolcu gibi bir hayatı tercih etmesi kendisini ve aynı hayatı tercih eden ilk nesil Müslümanlarını, dinin hayata hâkim kılınmasında başarılı yapmıştır. O hiçbir zaman, hayatını konfora ve rahat bir hayat yaşamaya endekslememiştir. Ne kendisi tüketimde ölçüyü kaçırmış

[1] Şuara 26/3.

ne de sahâbesi tüketim çılgınlığı yapmıştır. Peygamber Efendimiz, ümmetini İslâmî harekette başarısız kılan etkenlerden dünyevileşme ve servet yığarak konfora dalmama konularında yeterince eğitmiştir. O, bölüşmek ve paylaşmak için kazanmayı teşvik etmiştir. En yakınındakiler kazandıklarını yığmak yerine dağıtmayı tercih etmişlerdir. Aile fertlerinden kimse toplum standartlarının üzerinde yaşamamıştır. Fakirleri doyurmadan kendisi yememiş ve elindeki maddi değeri olan şeyleri ömrünün sonuna kadar yoksullarla paylaşmıştır.

1.3. Takım Çalışması

Kendisi peygamber olarak dünyevi ve uhrevi liderliğini yerine getirirken etrafına da her türlü sorunları çözebilecek karizmatik insanları almıştır. Bu kadronun seçkin bireyleri insanlığı yönetecek çapta yetenekli kişilerdir. Sahâbesinden yetenekli ve siyasi çalışmalara elverişli olanları devlet kademelerinin ve diplomasinin çeşitli basamaklarında değerlendirmiştir. Hz. Peygamber (sas), camisiyle, çarşısıyla, mahkemesiyle, maliyesiyle, eğitim ve öğretimiyle, kurumlarıyla, siyasi çalışmalarıyla hayatı bir bütün olarak görmüştür. Kendisi hayatın her alanında olamayacağı için kurumsal yapıyı ve takımı sağlam karakterli ve işi bilen insanlardan oluşturmuştur. Yaptığı çalışmalarda duygusallığa ve istismara asla yer vermemiştir. İdarecilerinden mali anlamda hesap sormuştur. Hesabı verilemeyen malları kamulaştırmıştır. Alanı iyi bilmek, işini ciddi yapmak, ilimde derinleşip Müslümanların sorunlarını çözebilecek kudrette olmak, Kur'ân'a vukufiyet ve takva yönetiminde değerlendirilmene belirleyicileri olmuştur. Bu bağlamda atamalarda liyakat esasını önde tuttuğu için kimse Hz. Peygamber'den görev istememiş, emanete layık olmaya bakmıştır.

1.4. Ahlakî Yeterlilik

Hz. Peygamber (sas) davet ve görev halkasında ahlaken zayıf ve yıpranmış insanlara yer vermemiştir. Elbette günahkâr ve suçlular da iman etmiştir ama onlar önder kadroda yer almamışlardır. İnsanlar öncü kadronun kalitesini gördüklerinde davanın ciddiyetini hemen kavramışlar ve böyle bir kadronun içerisinde yer almak için yarışmışlardır. Ahlaken yıpranmış kişiler vitrinde yer alacak olurlarsa insanlar olumsuz etkilenir ve böyle bir çalışmaya da harekete de destek vermezler. Dedikodu yaparak hareket fikhına zarar verirler. Toplumun genel anlayışında; bireyler büyük günah işleseler de idarecilerinin bu suçlara dalmalarını hoş karşılamamak vardır.

Özellikle de kamu hukukuna karşı yöneticilerin saygılı olmalarını isterler. Öncü kadrodaki her bir kişi İslâmî bir hareketi sevk ve idare edecek biçimde birikimli kimselerdir. Oturmaları, kalkmaları, konuşmaları, hayatı yorumlamaları ve iletişimleri üst seviyede insanlardır. Bu nitelikli ve donanımlı Müslümanların elbette dinimizin hayata hâkim kılınmasında büyük emekleri olmuştur.

1.5. Çözüm Odaklı Olma

Hz. Peygamber sorunları çözüme kavuşturmuştur. Ortaya çıkan sorunları ertelemek yerine Peygamber Efendimiz, mekân ve şartlara göre çözümler üretmiştir. Onun bu davranışı dinimizi ütopyik olmaktan kurtarmış ve insanlar İslâm'a gönülden bağlanmışlardır. Resûlullah hem Mekke'de hem de Medine'de çözüm odaklı çalışmıştır. Risalet görevini hakkıyla ve kusursuz yapmıştır. Hayatın hiçbir alanını boş bırakmamıştır. Bu durum insanların İslâm'a kitleler hâlinde girmelerini ve dinde kalmalarını sağlamıştır. Peygamber Efendimizin bu yaklaşımı İslâm'ın sürekli gündemde olmasının da nedeni olmuştur. Din insanlığın gündeminden bir defa çıktı mı, gündeme hemen beşeri düşünceler girer. Hz. Peygamber'in çözüm odaklı yaklaşımı Müslümanlara güven sağladığı gibi onları yaşadıkları topluma karşı da yabancılaştırmamıştır. Güncel bir değerlendirme yapacak olursak; Müslüman hareket önderlerinin hayatın sorunlarına İslâmî çözümler üretemeyişi hareketlerin dağılmasına, taban tutmamasına, fikri atılım yapamamasına ve topluma yabancılaşmasına sebep olmuştur. Çözüm üretemeyen bir hareketin içinde yer alan bazı insanlar daha sonraki süreçte seküler akımların içinde yer almışlardır. Bunları bilen ve tecrübe edinen Müslüman liderler hayatın genel problemlerine dinden çözüm bularak ilerlerlerse, gelecekte daha sürdürülebilir bir hareket de doğabilir.

Dinimizdeki içtihadın sürekliliği ve kurumsallaşması, Müslümanların hayatın tüm meselelerine karşı duyarlı olmalarını sağlamıştır. Böylece kimse zamana ve mekâna karşı yabancılaşmamıştır. Bastıkları toprakları ve içinde yaşadıkları toplumu unutup sanal bir âleme göçmemişlerdir. Bugün de Müslümanların önlerinde devasa sorunlar çözüm beklemektedir. Bu sorunlara siyasal egemenlikten sonra bakmayı düşünmek hem sünnete uygun değil hem de sorunlara entegre olarak yaşamak Müslümanların kimliklerinin yok olmasını sağlayacak büyük bir risktir. Sorunları çözen bir peygamberin örnekliği varken sorunları ertelemek ona varis olan nebevî ulemanın sorumluluğunu daha da artırmaktadır. Burada şu hususu vurgulamakta

yarar görüyoruz; içinde doğdukları toplumun sorunlarına İslâmî çözüm üretmeyen hareketler, hayatı parçaladıkları için aynı zamanda en radikal laik hareketlerdir.

1.6. Ehliyet ve Liyakat

Hz. Peygamber (sas), işleri her zaman ehline vermiştir. Uygun işe liyakatli ve uygun adam bulmak ilahi bir emirdir.^[2] O, hiçbir vakit akrabalık veya başka duyguları öne geçirerek liyakatsiz adamlara görev tevdi etmemiştir. Resûlullah (sas), “Emaneti layık olmayanlara vermeyi kıyamet alameti” saymıştır.^[3] İş ehline verme bağlamında şu çarpıcı uyarıyı yapmıştır ki siyasilerin bu hadis üzerinden kadrolaşma yapmaları elzemdir: “Kim, Müslümanların bir işini üstlenir/velâyet makamına gelir de onların üzerine layık olmayan birisini o kişiye olan sevgisinden dolayı atarsa, Allah’ın laneti onun üzerine olsun. Allah, onun hiçbir amelini kabul etmesin ve cehennemine girdirsin.”^[4] Peygamber Efendimiz, vali, elçi, kadı, muallim ve ordu komutanı atarken hep liyakati gözetmiştir. Stratejik olmayan hususlarda gayrimüslimlerden de yararlanmış ve onlara hizmet eksikli önemli görevler vermiştir. Çünkü onlar da Dârü’l-İslâm’ın vatandaşlarıdır. İçlerinde yetenekli kimseler vardır. Yukarıda beyan ettiğimiz gibi yakın akrabalarını ve kabilesini genelde yönetimden uzak tutmuştur. Bu çerçevede Kureyş kabilesinden olmayan Zeyd b. Sabit’i vahiy kâtibi, Ebû Mûsâ el-Eşarî’yi Kur’ân muallimi ve kadı, Amr b. Ümeyye ed-Damrî’yi büyükelçi, maliye işlerindeki dağıtım Bilal b. Rabah’ı, ordu komutanlığına Üsame b. Zeyd’i, Yemen valiliğine Muaz b. Cebel’i atamıştır. Örnekleri daha da çoğalmak mümkündür. Esas bilinmesi gereken ise Hz. Peygamber (sas), emanete layık olmayana, yakın akrabalarına ve toplumda yıpranmış kimselere devlet işlerinde görev vermemiştir. Hz. Ali’yi veya amcası Hz. Abbas’ın çocuklarını kendisinden sonra devlet işlerine bakması için halife olarak atamaması da bu konudaki en önemli kanıttır.

1.7. Zamanı Verimli Kullanma

Resûlullah zamanı en iyi ve verimli kullanmıştır. Zamanı dikey ve ileriye doğru kullanan Peygamber Efendimiz, döngüsel zaman kullanımından devamlı kaçınmıştır. Çünkü zamanı döngüsel kullanmakta sıkıcılık ve tekrara düşmek vardır. İki günü eşitleyerek toplumsal gerileme vardır. Deyim

[2] Bkz. Nisâ 4/58.

[3] Buhârî, “İlim”, 3.

[4] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 6.

yerindeyse O, anını bile zayı etmemiştir. “Bir işi bitirince bir başkasına sarılarak”^[5] ümmetine zamanı kullanmada örnek olmuştur. Zamanı verimli ve bereketli kullanan Hz. Muhammed (sas), çalışmalarını haftalık, aylık, altı aylık veya dört yıllık periyotlar üzerine bina ederek ara dilimlerde popüler yaşam tarzına teslim olmak gibi modern dönem Müslüman siyasilerinin ve sözde hareket önderlerinin düştükleri tuzaklara asla düşmemiştir. Bu anlamda, dünya sisteminden icazet alan yörünge siyasetinde aktif görev almayı cihad zannetme bedbahtlığından yaptığı çalışma fıkhiyla Müslümanları korumuştur. Bilinmesi gereken husus; Peygamber Efendimizin hayatında boşluk yoktur. Zaten cihadın bir tanımını da hayatı Kur’ân ve sünnet rehberliğinde salih amellerle donatıp boşluk bırakmamaktır.

1.8. Mutedil Hayat

Hz. Peygamber (sas), hayatının standartlarını değiştirmemiştir. Peygamber Efendimiz davet ve tebliğe nasıl başladı ise öyle bitirmiştir. Gelen ganimetler, siyasal yapılanması ve kurumsallaşması, devletin sınırlarının genişlemesi onu bir kral gibi yaşamaya veya lükse dalmaya sevk etmemiştir. Onun bu tercihi kitleleri etkilemiş ve İslâm daha süratli yayılmıştır. Elindeki çok az bir meblağı da miras yerine ümmetine bırakması onun hayatının, maddeye bakışının, samimiyetinin ve mal varlığının özetidir. Cebindeki tırnak ucu kadar altın parçasını fakirlere ulaştırmadan hasta yatağında yatamamıştır. Dünyaya böyle bir insan ve lider gelmemiştir. O, gaye olarak sadece Allah Teâlâ’yı bilmiştir. Çünkü O, korunmuş bir peygamberdir. Hareket önderlerinin ve varsa ulemanın Peygamber Efendimizin bu yönünü göz önünde bulundurmaları ve gerekli ameli yapmaları, davalarının hayırla neticelenmesi için çok önemlidir. Resûlullah hayatının standartlarını değiştirmedığı gibi eşleri, kızları, ciğer paresi Hz. Fatıma’sı, başta Hz. Ali olmak üzere damatları ve torunları da hayat tarzlarını değiştirmemişlerdir. Zengin damadı Hz. Osman, kazandıklarını dağıtmış ve fakirler gibi yaşamayı tercih etmiştir. Peygamber Efendimiz, evinde süslü küçük bir perde görünce kızının davetine bile onu indirmeden icabet etmemiştir. Kamu hukukunu kesinlikle ihlal etmemişlerdir. Torunu Hz. Hasan, sadaka mallarından bir tek hurmayı ağzına alınca parmaklarını küçük torununun ağzına sokup o hurmayı almış ve “sadaka mallarının ehli-i beyte helal olmadığını” söylemiştir.

[5] İnşirah 94/7.

1.9. Gündemi Belirleme

Kendi gündemini kendisi belirlemiştir. Hz. Peygamber (sas), hiçbir zaman başkalarının belirlediği gündeme göre fikir imal edip Müslümanları yapay gündemlerle uğraştırmamıştır. Kendi hedefini her zaman belirleyen Hz. Peygamber'dir. Başka din mensupları ve toplumlar Hz. Peygamber'in belirlediği gündemi takip etmek zorunda olmuşlardır. Bu durumda İslâm, her zaman etkin ve hâkim konumdadır. Bunun en büyük faydalarından birisi de İslâm'ın sürekli gündemde kalmasıdır. Lehte veya aleyhte konuşmalar dinin araştırılmasına vesile olmuş ve birçok insan bu sayede hakkı bulmuştur.

Bugün Müslümanların en büyük sorunu dünya ölçeğinde olsun, yerel anlamda olsun kendi gündemlerini belirleyememeleridir. Şöyle de denilebilir; günümüz İslâmî hareketleri gündem belirleme konusunda sıkıntı çekmektedirler. Zira Müslümanlar günümüzde İslâmî ilimler alanında kadim dönemlerde üretilenleri tüketmektedirler. Sorunlara dinden çözümler üretememektedirler. Bu nedenle, halkı Müslüman ülkelerdeki gündemsizlik, ideolojilerin öne çıkarak dinleşmesine ve hayatı belirlemesine sebep olmuştur. Ülkemizdeki ateizmi ve deizmi üreten nedenlerden birisi de budur. Daha doğrusu Müslümanlar, emperyalizmin belirlediği gündemlerin arkasında koşmakla ömürlerini tüketmektedirler. Bunda hatalı olan taraflar, eskiyi mutlaklaştıran geleneksel kesim, modern dünya görüşüne teslim olup dinin böyle bir meselesinin olmadığını iddia eden yeni ilahiyatçılar ve dinin hayata müdâhil olmamasını savunan laikçilerdir. Bunlara karşı ilmi duruş sergileyecek istikamet sahibi âlimleri yetiştirmek, kurumlar oluşturmak ve İslâm'ı edilgen hâlden kurtarmak Müslüman olduğunu söyleyen herkese bir vecibedir.

1.10. Sürece Odaklanma

Hz. Peygamber (sas), neticeye değil çalışmaya odaklanmıştır. Neticeyi verecek veya vermeyecek olan Allah'tır. "Biz çalışmakla emir olunduk" anlayışına göre hayatına anlam veren Peygamber Efendimiz, bu hususta bizlere de örnek olmuştur. Nice azim sahibi Peygamber neticeye ulaşamamış ama çalışma temposunun yüksekliği ile ilahi övgüye mazhar olmuşlardır. Müslümanlardan istenen sabır/davada sebat, istikamet ve cihaddır. Kur'ân-ı Kerim'de kıssaları anlatılan peygamberlerin bir kısmı bir "Medine" kuramadıkları halde cihadlarının büyüklüğünden dolayı övülmüşlerdir. *Peygamberimizin çalışma temposunu şu ayet gayet net olarak ortaya koymuştur:*

“نَعْلَمَكَ بِأَنَّكَ تَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ” (İnsanların bir kısmı getirdiğin vahye iman ederek Mü'min olmuyorlar diye neredeyse kendini (üzüntüden ve gayretinden dolayı) tüketip helak edeceksin).^[6] Şayet Müslümanlar bu ayetten gerekli mesajı alarak çalışma tempolarını Hz. Peygamber'e birazcık benzetseler ve bunu yaşayan sünnet hâline getirebilselerdi, bugün dünyanın durumu çok daha farklı olabilirdi. Zira ayette iki husus öne çıkmaktadır. Birincisi; insanların içine düştüğü batıl inanç ve davranışlara razı olmamak, aşırı üzülme, onların hâllerleriyle dertlenmektir. İnsanın toplumsal ahlaksızlıklara ve dengesizliklere üzülmesi ile din bilinci arasında doğru orantı vardır. Toplumun dertleriyle dertlenmeyenler mutlak cahillerdir. İkincisi; batıla düşen birey ve toplumları kurtarmak için gece gündüz çalışmaktır.

1.11. Öncelikleri Belirleme

Hız. Peygamber, çalışmaya nereden başlayacağını ve öncelikli konuları belirlemiştir. Bize göre bu özelliği Resûlullah'ın başarısındaki en önemli etkenlerden birisidir. O hiçbir zaman öncelikli konular varken tali konularla uğraşmamıştır. Kur'ân'daki emir tekrarlarının yoğun olduğu ayetler aynı zamanda Peygamber Efendimizin de öncelikli konularıdır. Şöyle de diyebiliriz; Kur'ân-ı Kerim'in ¾'e yakın kısmı iman alanıyla ilgili ayetlerden meydana gelmiştir. Bunun anlamı, iman alanını müstakim bir zemine oturtmadan diğer konulara geçilmemelidir. Kur'ân ayetleri de insanlığın öncelikli sorunlarına göre nazil olmamış mıdır? Aslında Müslümanlar ayetlerin konularından hareketle sünnetullahı keşfedebilirler ve ona göre çalışmalarındaki öncelikli alanları belirleyebilirlerdi. Günümüz hareketleri öncelikli konuları belirlemede vahiyden kopuk oldukları için başarılı olamamışlardır. Sözün ve çalışma fikhının coğrafyası bilinmeden hayırlı neticeler almak zordur.

1.12. İstişare

Resûlullah istişareye çokça başvurmuştur. Peygamber Efendimiz, Müslümanları yetiştirmek, onların içlerindeki cevherleri ortaya çıkarmak, toplumsal sorumluluğu paylaştırmak ve İslâm toplumunun sorunlarına herkesin sahip çıkmasını sağlamak için istişareyi çok yapmıştır. Bedir Savaşı'na çıkıp çıkmamayı, savaşta konaklama yerinin tespitini, savaş tutsaklarına yapılacak muameleyi, Uhud Savaşı'nın savunma savaşı mı, yoksa şehir dışında

[6] Şuara 26/3.

meydan savaşı mı olmasının şeklini, Hendek Savaşı'nın teknik hazırlıklarını, Kureyza Yahudilerine verilecek cezayı, namaz vakitlerini ilan ederken takip edilecek yöntemi, İfk Olayı'nın akabinde alınacak önlemleri ve daha birçok uygulamayı istişare ile belirlemiştir.^[7] İstişare bu bağlamda hem Allah Teâlâ'nın emri hem de Peygamberimizin sünnetidir.

1.13. Nezaketli Oluş

Hz. Peygamber insanlara her zaman nezaketli ve kibar davranmıştır. Davet önderlerinin ve liderlerin öğrenip uygulamaları gereken en önemli sünnetlerden birisi de nezaket, kibarlık ve merhamettir. Kur'ân-ı Kerim, Hz. Muhammed'in (sas) bu özelliği ile başarısı arasındaki ilgiyi şu ayette açıkça dile getirmiştir:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِن حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ
اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

“İnsanlara yumuşak davranman da Allah'ın merhametinin eseridir. Eğer katı yürekli, kaba biri olsaydım, insanlar senin etrafından dağılıverirdi. Öyleyse onların kusurlarını affet, onlar için mağfîret dile ve işleri onlarla müşavere et! Bir kere de azmettin mi, yalnız Allah'a tevekkül et! Allah muhakkak ki kendisine dayanıp güvenenleri sever.”^[8] Ayetin konusu davranışlarda nezaket ve kibarlıktır. Her Müslümanın ve özelde de önderlik konumundaki kişilerin ahlaklanması gereken bu ayet, İslâm'ın süratli yayılmasının hikmetini de müntesiplerine öğretmektedir. Zira adam kazanmanın ve kaybetmemenin önemini bu uğurda ömürlerini harcayanlar bilir. İnsan üzerinde emeği olmayanlar ve hidayete vesile olmanın değerini kavrayamayanlar insanları kovmaktan ve buna bağlı egolarını tatmin etmekten zevk alırlar. İnsan kazanmanın ve hidayete vesile olmanın önemini onlarca hadiste ümmetine öğreten Peygamber Efendimiz, herhangi bir statü farkı gözetmeksizin hidayet taşıyıcılığı yapmıştır. Kimseyi haksız yere kırmamıştır. İnsanları kovmamıştır. Hutbe makamından bile inerek önce dini anlatıp sonra hutbesine devam etmiştir. Mescide küçük abdest yapan bedeviyi azarlamamıştır. Sokaklar-

[7] İbn Kesir, *Tefsir'ül Kur'an'ül Azim*, I, 397.

[8] Âl-i İmran 3/159.

da bağırp çağırılmamıştır. Zalime karşı her zaman mazlumun yanında olmuştur. Yaşlıları gözetmiştir. Çevresindeki yoksulları doyurmadan kendisi yemek yememiştir. Mescitteki çocukların ağtılarını duyunca namazı kısa tutmuştur. Kadınlara vurmaya, azarlamaya ve onları küçük düşürecek davranışlarda bulunmayı yasaklamıştır. Akrabaları ziyaret etmeyi ve fakirlerine yardım etmeyi emretmiştir. Komşularıyla, ayırım yapmadan yakından ilgilenmiştir. Hayvanların bile hukukunun korunması için insanları sık sık uyarmıştır.

1.14. Rızık ve Ecel

Hız. Peygamber (sas), rızık endişesi ve ecel korkusuyla yaşamamıştır. Kur'ân-ı Kerim, rızık ve ecel konularını çok detaylı bir şekilde ele almış ve Müslümanları her iki konuda da eğitmiştir. Buna göre rızık mutlak sahibi Allah'tır. İnsanlar ve kurumlar vesiledir; vesileler ilah yerine konulmamalıdır. Ayrıca ecel bir tanedir ve vaktini-saatini belirleyen Yüce Allah'tır. Kimse gelmekte olan eceli ne öne alabilir, ne de erteleyebilir. "Her canlı da ölecektir" kuralınca insanlar için ebedilik söz konusu değildir. Dünyadaki İslâmî hareketlerin en büyük sorunu olan rızık ve ecel konularında yakını bir ilme ve imana sahip olan Peygamberimiz, ilk Müslümanları da bu konularda iyi eğittiği için hiçbir sahabi, kişilere ve kurumlara kul olmamışlardır. Gelmekte olan ecelin ertelenemeyeceğine iman ettiklerinden dolayı cihaddan kaçmamışlar ve küfrün önderlerine de kurumlarına da korkak davranmamışlardır. Şehadeti ancak bu iki korkuyu yine insanlar arzula-yabilirler. Hayatın ebediliğine ve rızık tüketim çılgınlığı olarak değerlendirilmesine inananlar, din başta olmak üzere, hiçbir kutsal için özveride bulunamazlar. Zira Kur'ân, Âl-i İmran suresinde 140-180. ayetler arasında Uhud Savaşı sahnelerine çok yer vermiştir. Ecel konusunu dillerine dolayarak korkak davranan münafıkları Kur'ân yermiş; Müslümanlara ise ecelin tek oluşu vurgulanarak cesaretleri artırılmıştır.

Hız. Peygamber (sas), ayetlerden istişhadda bulunarak ümmetine helalinden yemeyi ve rızıklarını bu yolla kazanmayı emretmiştir. Yüce Allah, helal rızıkları da haram rızıkları da kitabında ayrıntılarıyla bizlere açıklamıştır. Bu açıklamalara göre "rızık," Kur'ân-ı Kerim'de değişik kullanımlarıyla beraber 123 defa geçmektedir. Allah Teâlâ'nın, yemek içmek dâhil tüm mahlûkatın her türlü ihtiyacını karşılamak amacıyla kendi katından sevk ederek verdiği her şey rızıktır. Bu tanımlamaya göre rızık kapsamına; insan olmak, sağlık, insana verilen hilafet görevi, vahiy ve peygamber göndermek, ilim

elde etmek, eşler ve çocuklar, yemek, içmek, giyinmek, deniz ve kara ürünleri, alınan nefes-hava vb. şeyler de girmektedir. Bizce bu yaklaşım rızkın en güzel ve şümüllü tanımıdır.

1.15. Cömertlik ve İnfak

Hz. Peygamber'in cömertliği ve fakirlik problemine çözüm araması. Hz. Peygamber (sas): "Ey Allah'ım! Kâfirlikten ve fakirlikten sana sığınırım" diye dua ettiğinde adamın birisi: "Ey Allah'ın Resulü! Siz bu ikisini birbirine bu kadar yakın mı görüyorsunuz?" demiştir. Resûlullah (sas) da; "Evet" cevabını vermiştir.^[9] Kişi, gelir dağılımındaki ve dünyadaki kaynaklardan adaletsiz ve dengesiz yararlanmayı kader olarak algılar ve Allah Teâlâ'ya isyan eder, dağıtım mekanizmasındaki zalim siyasal yapılanmayı görme-yecek olursa elbette küfre yakın olur. Hz. Peygamber (sas), bu inceliği gözeterek bu tespiti yapmış ve geceleri yapmış olduğu dualarında kendisi, korkaklıktan, cimrilikten Allah'a (c.c.) sığınmış;^[10] ümmetine de: "Fakirlikten, niteliksiz ve sıradan bir kimse olmaktan, alçaklıktan, zulmetmekten/sömürmekten ve zulme uğramaktan/sömürülme-ten Allah'a sığınınız."^[11] tavsiyesini yapmıştır.

İhtiyaç sahiplerine ve maldan mahrum bırakılanlara infak etmeyi emreden Allah Teâlâ, infakla ilgili emir tekrarını yaklaşık 78 ayette yapmıştır. İnfakın içerisine farz, vacip ve nafile bütün harcamaları dâhil etmiştir. Şöyle ki, karşılıksız yardım ve sadaka,^[12] zekât,^[13] kişinin ana babası dâhil aile bireylerine yaptığı harcamalar,^[14] akrabalarına mali destekte bulunması^[15] ve ihtiyaç fazlasını fakir-lere vermesi^[16] infak kavramının içerisinde ele alınmıştır. İnfakla ilgili öyle ayetler var ki bu ayetleri anlam alanına göre Müslümanlar uygun bir hayat yaşasalar, mü'minler arasında fakirlik probleminden hiçbir eser kalmaz. Bu hüküm cümlesini desteklemek için infakın önemiyle ilgili şu ayetleri iyi kavramak ve gereğini yapmak elzemdir. Fakirlik problemini halletmek için içten dışa doğru bir çözüm öneren Allah Teâlâ, başta ana baba olmak üzere

[9] Nesai, "İstiaze", VIII, 267.

[10] İbn Mace, "Edeb", Hadis no: 3844.

[11] İbni Mace, "Edeb", Had. no: 3842.

[12] Bkz. Âl-i İmran 3/92.

[13] Bkz. Bakara 2/3.

[14] Bkz. Bakara 2/215.

[15] Bkz. Bakara 2/267.

[16] Bkz. Bakara 2/219.

akrabalara infak etmeyi emretmiştir.^[17] Bu ibadetin ameli hale getirilmesi esnasında verileni başa kakmayı ise yasaklamış^[18] ve beğenilmeyen şeylerden fakire vermeyi hoş karşılamamıştır.^[19] İnfak sıkıntı anında da, genişlik anında da yapılmalıdır^[20] ama her zaman orta yol tutulmalıdır: “Ne israf edilmeli ne de cimri davranılmalıdır.”^[21] Azdan az, çoktan çok infak etmek Müslümanların daimi davranışı olmalıdır.

Hız. Muhammed (sas), cömertliği ne kadar övmüş ve örnek olmuşsa, cimriliği de o denli yermiştir. “İmanla cimriliğin aynı kalpte bir araya gelemeyeceğini”^[22] söylemiş ve gece dualarında; “*Tembellikten, acizlikten, cimrilikten, ağır borç altında olmaktan Allah'a (c.c.) sığınmıştır.*”^[23] Bir uyarı mahiyetinde “cimrilerin cennete giremeyeceklerini”^[24] vurgulamıştır. “Geçmiş toplumların helak olma sebeplerinden biri”^[25] olarak anlatılan cimriliğe karşılık, cömertlik övülmüş ve cömertlere şu müjde verilmiştir: “Konuştuğu zaman kibar konuşan, (fakirlere) yemek yediren ve insanlar uykudayken geceyi (ilmi çalışmalar ve ibadetle) değerlendiren kimseler için Yüce Allah, cennette şeffaf köşkler hazırlamıştır.”^[26]

Dünya malına karşı aşırı hırs cimriliği getirir ve insan, elde ettikçe yenisini aramaya başlar. Bu psikolojik durumu Hız. Peygamber şöyle dile getirmiştir: “İnsanoğlunun iki vadi dolu malı olsa, üçüncüsünü ister...”^[27] Böyle bir hırstan kurtulmanın yolu dünyaya nasıl bakılacağını bilmektir. Bundan dolayı Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de onlarca ayette dünyayı; yararlanılan bir meta,^[28] mal, mülk ve evlat edinilen,^[29] geçici özellikleri olan^[30] bir eğlence yeri^[31] olarak tanıtmıştır. Hız. Muhammed (sas) *böyle bir dünya anlayışını*

[17] Bkz. Bakara 2/215.

[18] Bkz. Bakara 2/262.

[19] Bkz. Bakara 2/267.

[20] Bkz. Âl-i İmran 3/134.

[21] Furkan 25/67.

[22] Ahmed, Müsned, XVI, 201.

[23] Nesai, “İstiaze”, 49, Had No: 7, VIII, 257.

[24] Ahmed, Müsned, I, 33.

[25] İbn Hamza, *Esbâb-ı Vurudî'l-Hadis*, II, 206.

[26] Ahmed, Müsned, X, 111.

[27] Ahmed, Müsned, III, 122.

[28] Âl-i İmran 3/185.

[29] Hadid 57/20.

[30] Yunus 10/24.

[31] En'am 6/32.

kendi hayatında içselleştirmiş ve Abdullah b. Ömer'in şahsında diğer mü'minlere de şu cümlelerle açıklamıştır: "Ey Abdullah! Dünyada bir garip veya yolcu gibi yaşa."^[32]

Allah (c.c.), dünyaya değer verseydi veya "Sivrisineğin kanadı kadar bile önemi olsaydı hiçbir kâfire bir yudum su bile vermezdi,"^[33] buyuran Hz. Peygamber, Yüce Allah'ın cömertliğine de işaret etmiştir. Her Müslümanın, Allah'ın (c.c.) ahlakıyla ahlaklanıp cömert olması faziletli bir davranıştır. Bu davranışın bir karakter hâline dönüşmesi için "fakirlik" dâhil kavramlara Kur'ân-ı Kerim ve sünnet merkezli anlamlar vermek gerekir. Eğer kişi fakirliği, tüketim eksikliğine bağlı "mükemmel olmamak" diye dünya sisteminin öğretmiş olduğu biçimde tanımlarsa; parayı, malı ve mülkü ilahlaştıran insanların tüketim lüksüne göre çevresine bakmaya alışır ve cömert olmaktan kaçınır. İnsanların dertleriyle dertlenmediği gibi en yakınlarına bile duyarsız kalır. Hâlbuki yakınların iktisadi problemlerine duyarlı olmak ilahi bir emirdir.^[34] *İlahi emirler Müslümanlara paylaşmayı öğretmiştir. Eğer cimrilik ve buna bağlı olarak doğan sosyal hastalıklar bir sorunsal, bu sorunun çözümünde Kur'ân-ı Kerim'in söyledikleri ve Hz. Peygamber'in davranışları mutlaka hayatın merkezine alınmalıdır. Paylaşmanın fazileti içselleştirilmelidir.*

Bazı ilim ehli, iktisadi problemlerin ve fakirliğin getirdiği sorunlardan hareketle günümüzde iktisat ilmini bilmenin ve yoksulluk olayına çözüm üretmenin geçmişteki kelim ilminin yerini aldığını iddia etmişlerdir. Bu iddiaya göre kelim ilmi, İslâm dinini sapık inanç ve onların itirazlarına karşı nasıl müdafaa ediyorsa, günümüzde de iktisat ilminin yoksulluk sorununa ürettiği çözüm bu ilmi diğer ilimlerden farklı hâle getirmiştir. Şayet Müslümanlar *İslâm iktisadının yoksulluğa ürettiği çözümü iyi bilir ve topluma bir proje olarak sunarlarsa Müslümanlığın kitleleşmesine ve gençlerin ideolojilerin kucağına düşmelerine engel olabilirler. Şu verili durumu da tespit etmekte yarar görüyoruz, ülkemizde okunan ve okutulan iktisat tarihi dersleri kapitalizm, sosyalizm ve karma ekonomik yapıyı sistematik olarak ele almaktadır. Uygulama alanı bulamayan ve kısa dönemde liberalleşen veya revize edilen sosyalist iktisat sistemini verirken Hz. Peygamber'den Dâr'ü'l-İslâm'ın yok edilmesine kadarki 1300 küsur yıllık süreçte Müslümanların ihtiyaç, üretim, tüketim faaliyetlerinin tamamını içeren ku-*

[32] İbn Mace, 3, Had no: 4114.

[33] Tirmizi, "Zühd", 13.

[34] Nur 24/22.

ralları düzenleyen İslâm'dan hiç söz edilmeyişi, pozitivist eğitimin ayetlere getirdiği yüzdeden dolayı çocuklarımızın imanlarına yapılmış bir saldırıdır. Savunmada kalmak veya taarruz etmemek küfre rıza göstermektir. Aslında bu önerme üzerinde kafa yormaya değer bir husustur.

Sonuç

Hz. Peygamber'in (sas) hayatındaki güzelliklerin Müslümanlarda bir nitelik ve karakter hâline gelebilmesi için Müslümanların, dinlerinde bilinçli olmaları ve edilgen olmaktan da kurtulmaları gerekir. Zira mü'minlere yüklenmiş ilahî bir teklif vardır. Bu teklif; hayatın başta genişlik alanı olmak üzere insanlığın yararına olan şeyleri bulmak ve onların istifadesine sunmaktır. Bu da ancak hayata İslâm ile anlam vermekle gerçekleşebilir. Dinin, canın, aklın, malın ve namusun-neslin korunması İslâm'ın emirlerinin fert ve toplum hayatına egemen olmasıyla mukayyettir. Bu tahakkuk ederse farklı bir insan ve toplum modeli olacaktır. Bu insan ve toplum aynı zamanda insan türünün de yok olmamasının garantisidir. Temelinde pozitivism olan Batı eksenli modernite, hâkimiyetini devam ettirecek olursa, değil Müslümanlar, insan türünün bile neslini koruyabilmesi tartışılabilir bir durumdur. Zira bu sistem zulüm ve kuvvet üzerine bina edilmiştir. Bu bağlamda unutulmamalı ki insanlığı içine düştüğü tüm sorunlardan kurtaracak olan çözüm yolları İslâm'da vardır. Çözümünün temsilini ise Hz. Muhammed (sas) yapmıştır. Mekke ve Medine'deki ortaya koymuş olduğu çalışmalar bunun kanıtıdır. Resûlullah, her iki dönemde de çözüm odaklı çalışarak dini ütopyik bir kurum olmaktan korumuştur. Bugün ise İslâm'ın, hayatın sorunlarına dair ortaya koyduğu çözüm önerilerini yaşanabilir bir proje olarak hazırlayıp insanlığın hizmetine deklare etmek Müslüman ilim adamlarının en temel görevlerindedir.

Kaynakça

- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- İbn Hanbel, Ahmed, *el-Musned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- İbn Kesîr, İmaduddin Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, I-IV, Dâru'l-Velid, Kahire 1993.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid, *es-Sunen*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

İbn Hamza, İbrahim b. Muhammed b. Kemaleddin, el-Beyan ve't-tarif fi esbab-i vurûdi'l-Hadis, Beyrut 1982.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sunen*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

